

En disputats om finanspolitiske ideer i Danmark 1930-1945

Hans Brems

University of Illinois at Urbana-Champaign

SUMMARY: The article summarizes and evaluates a Danish dissertation on the evolution of fiscal-policy ideas in Denmark 1930-1945 by Niels-Henrik Topp. The period covered includes two entirely different settings. The mass unemployment of the thirties gave rise to early formulations of the multiplier by Warming and of functional finance by Jørgen Pedersen. The suppressed inflation of the forties gave rise to a debate on fiscal policy under such inflation. The dissertation identifies the underlying models of the two leading participants in that debate, i.e. Winding Pedersen and Jørgen Pedersen.

I. Den politiske økonomis historie eller teorihistorie?

Økonomisk idéhistorie kan ses under to synsvinkler. Den kan ses som den politiske økonomis historie eller som teorihistorie. I sin disputats *Udviklingen i de finanspolitiske ideer i Danmark 1930-1945* anlægger Niels-Henrik Topp begge synsvinkler.

Den politiske økonomis historie vil rapportere en vis tids og et vist lands meninger om økonomisk politik. Her må vægten ligge på rapportens fuldstændighed, og Topp fortjener ros for sin fuldstændighed. Han rapporterer omhyggeligt både de professionelle økonomers bidrag til den populære debat og de førende politikeres, og deres partiers, meninger. Topps kilder er dagspresse og *Rigsdagstidende*. Topp destillerer essensen og er en fortrinlig destillator.

Teorihistorien interesserer sig mindre for meningene om den økonomiske politik end for den underliggende økonomiske teoris kvalitet og originalitet. Her må vægten ligge på at identificere de underliggende økonomiske modeller, »regimer« som Topp kalder dem. Topp fortjener ros også for sin identifikation. I disputatsens første del identificerer han Wulffs, Johannsens og Warmings pionerbidrag til multiplikator-teorien og Jørgen Pedersens til finansteorien (sidstnævnte identifikation burde have brugt den korrekte titel »Einige Probleme der Finanzwissenschaft«). I disputatsens anden del identificerer Topp Winding Pedersens og Jørgen Pedersens underliggende regimer.

Meninger om økonomisk politik må rapporteres, og underliggende regimer må identificeres, på deres rette historiske baggrund. Topps periode 1930-1945 dækker to historiske perioder så forskellige som nat og dag: tredvernes depression og fyrrernes

En disputats om finanspolitiske ideer i Danmark 1930-1945

Hans Brems

University of Illinois at Urbana-Champaign

SUMMARY: The article summarizes and evaluates a Danish dissertation on the evolution of fiscal-policy ideas in Denmark 1930-1945 by Niels-Henrik Topp. The period covered includes two entirely different settings. The mass unemployment of the thirties gave rise to early formulations of the multiplier by Warming and of functional finance by Jørgen Pedersen. The suppressed inflation of the forties gave rise to a debate on fiscal policy under such inflation. The dissertation identifies the underlying models of the two leading participants in that debate, i.e. Winding Pedersen and Jørgen Pedersen.

I. Den politiske økonomis historie eller teorihistorie?

Økonomisk idéhistorie kan ses under to synsvinkler. Den kan ses som den politiske økonomis historie eller som teorihistorie. I sin disputats *Udviklingen i de finanspolitiske ideer i Danmark 1930-1945* anlægger Niels-Henrik Topp begge synsvinkler.

Den politiske økonomis historie vil rapportere en vis tids og et vist lands meninger om økonomisk politik. Her må vægten ligge på rapportens fuldstændighed, og Topp fortjener ros for sin fuldstændighed. Han rapporterer omhyggeligt både de professionelle økonomers bidrag til den populære debat og de førende politikeres, og deres partiers, meninger. Topps kilder er dagspresse og *Rigsdagstidende*. Topp destillerer essensen og er en fortrinlig destillator.

Teorihistorien interesserer sig mindre for meningene om den økonomiske politik end for den underliggende økonomiske teoris kvalitet og originalitet. Her må vægten ligge på at identificere de underliggende økonomiske modeller, »regimer« som Topp kalder dem. Topp fortjener ros også for sin identifikation. I disputatsens første del identificerer han Wulffs, Johannsens og Warmings pionerbidrag til multiplikator-teorien og Jørgen Pedersens til finansteorien (sidstnævnte identifikation burde have brugt den korrekte titel »Einige Probleme der Finanzwissenschaft«). I disputatsens anden del identificerer Topp Winding Pedersens og Jørgen Pedersens underliggende regimer.

Meninger om økonomisk politik må rapporteres, og underliggende regimer må identificeres, på deres rette historiske baggrund. Topps periode 1930-1945 dækker to historiske perioder så forskellige som nat og dag: tredvernes depression og fyrrernes

krigsøkonomi. Ligesom selve disputatsen må mine bemærkninger skelne mellem disse to perioder, og jeg vil tage dem i kronologisk orden.

II. Tredvernes depression

II. 1. Topp og Keynes

Hvorledes opfatter Topp selv tredvernes depressionsøkonomi, hvad er Topps regime? Læseren lades ikke i tvivl om, at for Topp var teoriehistoriens afgørende vandskel Keynes's *General Theory*. Tre problemer rejser sig i den forbindelse.

For det første sagde *General Theory* ingenting om finanspolitik.

For det andet, i sin tavshed om finanspolitik, hvad sagde *General Theory* egentlig? Topps svar gives på side 194:

Den centrale idé i Keynes' bog var, at fuld beskæftigelsestilstanden ikke på forhånd kunne siges at være den normale tilstand, tværtimod kunne økonomien til stadighed befinde sig i en situation, hvor der var ledige ressourcer.

Jeg er enig: *General Theory* kendte både på vare- og pengemarkedet ligevægtsbetingelser, der sagde, at udbud måtte være lig efterspørgsel men kendte ingen tilsvarende betingelser på arbejdsmarkedet. Overskudsudbud af arbejdskraft (»ufrivillig arbejdsløshed«) var selve pointen i *General Theory*.

For det tredje, med denne pointe, hvad var så *General Theory's* tilpasningsvariable? Som Patinkin (1976) har vist, misforstod Keynes sit eget system. Et simpelt IS-LM-diagram viser en simultan bestemmelse af to tilpasningsvariable: rente og fysisk produkt. Den simultane bestemmelse vises ved at skære de to kurver med hinanden. Keynes forstod aldrig denne simultanitet men hævdede, at hans rentefod skabte ligevægt mellem udbud af og efterspørgsel efter penge men aldrig mellem opsparing og investering. Ligevægten mellem opsparing og investering skabtes ved tilpasning af det fysiske produkt! På side 194 gentager Topp Keynes's misforståelse:

Som en afgørende forskel i forhold til den »klassiske teori« var det ikke ændringerne i renten, som skabte ligevægten mellem opsparing og investering ... Ligevægten mellem opsparing og investering blev i Keynes' system skabt via indkomstændringer.

Både Keynes og Topp ser altså vandtætte skodder mellem et pengemarked, der afbalanceres af renten, og et kapitalmarked, der afbalanceres af det fysiske produkt. Sådanne vandtætte skodder er en misforståelse af et system af simultane ligninger. Normalt er alle ligninger med til at bestemme alle ubekendte, og Keynesystemet er ingen undtagelse – som IS-LM-diagrammet så smukt viser.

Men er der alligevel ikke den forskel mellem IS- og LM-kurven, at IS-kurven

bestemmes ude i den private sektor, medens LM-kurven bestemmes af pengeautoriteterne? På side 72-73 forsøger Topp at bruge denne forskel til at redde Keynes's vandtætte skodder:

Multiplikator teorien blev det redskab, hvormed man kunne kvantificere virkningerne af det offentlige indtægts- og udgiftspolitik, men langt vigtigere var påvisningen af, at en investering via indkomstvirkningen skabte en øget opsparing. Opsparingen var således ikke en på forhånd given størrelse, og en stigning i de offentlige investeringer behøvede derfor ikke at blive modsvaret af et tilsvarende fald i de private investeringer. Der kunne ske en delvis fortrængning af de private investeringer, såfremt renten steg, men det kunne undgås, hvis pengepolitikken blev tilpasset.

For Topp er altså rentefoden til enhver tid under pengeautoriteternes fulde kontrol og kan derfor udelades som tilpasningsvariabel. Lad os præcisere et sådant regime i simpel algebra – hvilket Topp selv aldrig gør.

II. 2. Algebraisk specifikation af Topps regime: Hansen (1941)

Lad investeringen være autonom og udelad rentefoden som tilpasningsvariabel. Lad staten fastsætte offentlig efterspørgsel og skattesats. Vore variable og parametre bliver da:

Variable

C ≡ fysisk forbrug

R ≡ nettoskatteprovenu

X ≡ fysisk nationalprodukt

Y ≡ nationalindkomst

y ≡ disponibel indkomst

Parametre

A ≡ autonomt forbrug

c ≡ forbrugstilbøjelighed

G ≡ fysisk offentlig efterspørgsel efter goder og tjenesteydelser

I ≡ fysisk investering

P ≡ pris på goder og tjenesteydelser

T ≡ skattesats

Vi kan klare os med fem ligninger. Nationalindkomsten defineres som summen af al forædlingsværdi og er derfor identisk med nationalproduktet defineret som markedsværdien af det fysiske nationalprodukt:

$$Y \equiv PX \quad (1)$$

Disponibel indkomst er lig nationalindkomst minus nettoskatteprovenu:

$$y \equiv Y - R \quad (2)$$

Lad forbruget være en funktion af real disponibel indkomst:

$$C = A + cy/P \quad (3)$$

hvor $0 < c < 1$.

Lad nettoskatteprovenu være proportionalt med nationalindkomsten:

$$R \equiv TY \quad (4)$$

hvor $0 < T < 1$.

Ligevægtsbetingelsen på varemarkedet er, at udbud er lig med efterspørgsel:

$$X = C + I + G \quad (5)$$

Vi finder løsningen for vor eneste tilpasningsvariabel, det fysiske nationalprodukt X , ved at indsætte (1) til (4) i (5) og finder:

$$X = \frac{A + G + I}{1 - c(1 - T)} \quad (6)$$

Som altid i Keynesmodeller forudsættes vor løsning (6) at være fysisk mulig: Til produktionen af (6) kræves (uspecificerede) inputs, der er mindre end eller lig med, hvad der står til rådighed. Under denne forudsætning afhænger produktets størrelse alene af efterspørgselen: efterspørgselen skaber sit eget udbud!

En multiplier er jo ikke andet end differentialkvotienten af løsning (6) m.h.t. en hvilken som helst parameter. Den fra et finanspolitisk synspunkt mest interessante parameter er vel G , den fysiske offentlige efterspørgsel. Så vi differentierer (6) m.h.t. G og finder

$$\frac{\partial X}{\partial G} = \frac{1}{1 - c(1 - T)} \quad (7)$$

Vor løsning (6) og dens multiplier (7) blev fundet under forudsætning af, at den fysiske investering var autonom. Autonom investering kunne ikke give sig og kunne derfor heller ikke fortrænges. Eftersom systemet kun havde én tilpasningsvariabel, det fysiske produkt X , kunne ligevægten mellem opsparing og investering kun skabes gennem en tilpasning af det fysiske produkt. Her er det regime, i hvilket Topp føler sig hjemme. Vi genkender det let som Alvin Hansens (1941) model. Passede et sådant regime på den virkelige verden? I sin Hansen-nekrolog gav Paul Samuelson (1976) det bekræftende svar:

...that America, rather than Britain, was the natural place where the Keynesian model applied: the United States was largely a closed, continental economy with an undervalued dollar that gave ample scope for autonomous macroeconomic policies: Hansen's first Harvard years of the late 1930's, when gold was flowing into this country and ... was providing a massive controlled experiment to show the weak elasticity responses to normal easing of

credit, that was the era par excellence when an approximation to Keynes's liquidity trap prevailed.

Den tidlige Hansen (1941)-model var et ekstremt og specielt tilfælde. En senere Hansen (1949), (1953) indføjede rentefoden som endnu en tilpasningsvariabel og var (1953: 104) enig med Keynes (1936: 119) om, at investeringen i så fald kunne fortrænges: »The method of financing the policy [of public works] ... may have the effect of increasing the rate of interest and so retarding investment in other directions«.

Hvad har vi lært efter Hansen? Efter Hansen vågnede et redskab til live som havde ligget i dvale i halvandet århundrede. Det var et vigtigt redskab, vigtigt også for Topp's forsøg på at redde Keynes's vandtætte skodder - men i sin diskussion af tredverne nævnte Topp det aldrig. Redskabet var statens budgetrestriktion.

II. 3. Statens budgetrestriktion

I deres ræsonnementer over henholdsvis budgetoverskud og budgetunderskud brugte Lauderdale (1804) og Ohlin (1934) statens budgetrestriktion men skrev den ikke. Den første, der skrev den, var Bent Hansen (1955: kap. III). Ott og Ott (1965) og Christ (1967) var de første, der fremhævede, at en makroøkonomisk model automatisk bliver dynamisk, så snart den indeholder statens budgetrestriktion. Endnu manglede statens rentebetalinger, men den fuldstændige restriktion blev skrevet af Blinder og Solow (1974) og af Turnovsky (1977):

$$GP + iQ - R = \frac{dM}{dt} + \pi \frac{dQ}{dt} \quad (8)$$

hvor i $\equiv$ rentebetaling pr. obligation, M $\equiv$ pengemængde, P $\equiv$ varepris, π $\equiv$ obligationspris, Q $\equiv$ obligationsmængde, R $\equiv$ nettoskatteprovenu før renteudgifter og t $\equiv$ tid.

Statens budgetrestriktion indeholder en kraftig påmindelse om to ting, som den tidligere Hansen gik let henover - og det samme gør Topp.

For det første minder statens budgetrestriktion læseren om det, Turnovsky (1977) kalder modellens »intrinsic dynamics«: Fordi en budgetrestriktion, der ikke er nul, indeholder differentialkvotienter m.h.t. tiden, vil modellens løsning i almindelighed være en tidsvej snarere end et statisk ligevægtsniveau.

For det andet minder statens budgetrestriktion læseren om, at i et lukket samfund er opsparing lig med investering plus budgetunderskud. Opsparing og investering er altså kun lige store, hvis staten balancerer sit budget. Under et budgetunderskud

bliver investeringen altid mindre end opsparingen og kan muligvis blive fortrængt. Om den bliver det, afhænger af, om rentefoden er en tilpasningsvariabel og, hvis den er det, af hvordan budgetunderskudet finansieres. Lad nu det offentlige forøge sin efterspørgsel og altså forskyde IS-kurven mod højre. Som vi ved, er LM-kurven altid tegnet for givne penge- og obligationsmængder. Hvad der sker med den, afhænger altså af, hvordan underskudet finansieres, og lad os se på øget obligationsmængde og øget pengemængde efter tur.

II. 4. Øget obligationsmængde

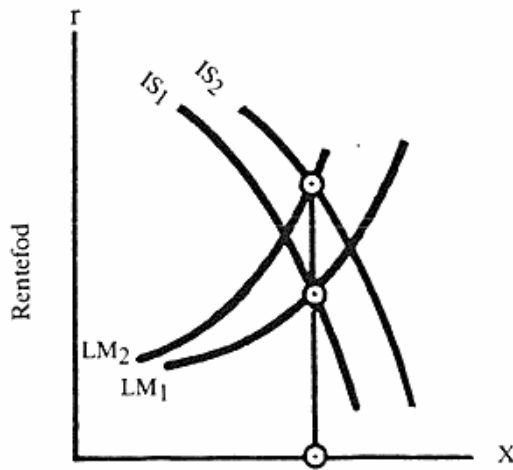
Under ren obligationsfinansiering forbliver pengemængden uforandret men obligationsmængden øges. Ved given rentefod og forøget obligationsmængde ville en uforandret pengemængde levne færre penge til transaktioner. Følgelig må under ren obligationsfinansiering LM-kurven forskydes mod venstre. Nettovirkningen af sådanne modsatrettede forskydninger af IS- og LM-kurverne kan blive en betydelig fortrængning som vist på figur 1.

II. 5. Øget pengemængde

Under ren pengefinansiering forbliver obligationsmængden uforandret men pengemængden øges. Ved given rentefod og uforandret obligationsmængde ville en større pengemængde levne flere penge til transaktioner. Følgelig må under ren pengefinansiering LM-kurven forskydes mod højre som vist på figur 2. Her har vi altså en grafisk illustration af Topps lykkelige tilfælde, hvor rentefoden til enhver tid er under pengeautoriteternes fulde kontrol og derfor kan udelades som tilpasningsvariabel. Men dette lykkelige tilfælde kan ikke være hele sandheden. Kan prisen – og da især den vigtigste af alle priser, arbejdslønnen – lades helt ude af betragtning?

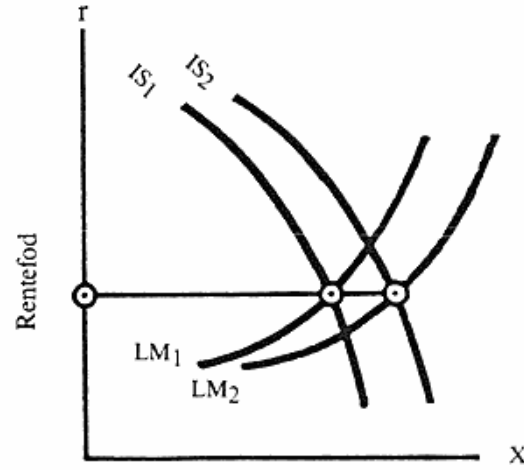
Den tidlige Alvin Hansen (1941) havde ladet prisen ude af betragtning, men den anden Hansen, Bent Hansen (1955) havde ikke gjort det og kunne ikke gøre det: hans opgave - pålagt ham af den svenske stat - var at undersøge, hvordan pengeværdien kunne stabiliseres i et samfund med fuld beskæftigelse. Prisens endelige gennembrud nævnes aldrig af Topp; det var Phillips (1958)-kurven. Såsnart en Phillipskurve finder sin plads i systemet, bliver det umuligt at formindske arbejdsløsheden uden at akcelerere pengelønsatsens værkstrate. Amerikanske keynesianere tøvede længe med at tø den fastfrosne pris op, hverken Blinder-Solow (1974) eller Tobin-Buiter (1976) gjorde det. Men med Turnovsky (1977) fandt prisen sin plads blandt modellens variable.

Kan vi føje en prisstigning ind i vor figur 2? En prisstigning vil formindske realværdien af penge og obligationer. Hvis en sådan *real-balance effect* får adgang til forbrugsfunktionen, vil IS-kurven forskydes mod venstre. Og LM-kurven vil også forskydes mod venstre: Ved given rentefod og uforandret obligationsmængde vil den

Fysisk nationalprodukt
Øget obligationsmængde

Fig. 1

Fysisk nationalprodukt
Øget pengemængde

Fig. 2

forøgede pengemængde kunne omsætte et mindre fysisk produkt efter prisstigning end før denne. Følgelig vil LM-kurven vende om og forskyde sig mod venstre. Resultatet af sådanne venstreforskydninger af både IS- og LM-kurven kan blive en betydelig fortrængning.

I en lukket økonomi er altså Topps forestilling om en rentefod, der til enhver tid er under pengeautoriteternes fulde kontrol og derfor kan udelades som tilpasningsvariabel, en illusion. I det halve århundrede, der er gået siden *General Theory*, har da også denne forestilling stadig tabt terræn, Brems (1986). Den modsatte yderlighed har vundet terræn, nemlig at pengepolitikken hverken kan fastnagle rentefod eller beskæftigelsesgrad, Friedman (1968) og Phelps (1970).

Står Topps forestilling sig bedre i en åben økonomi?

II. 6. En åben økonomi

Samuelson kaldte USA i tredverne en »lukket kontinental økonomi«, og på en sådan økonomi kunne Hansens (1941) model nok passe. Den kunne måske endda have passet på små åbne økonomier, som Norge og Sverige i tredverne. Norge havde højkonjunktur i skibsfart og Sverige i »skogen och malmen«. Ganske som USA havde Norge og Sverige international likviditet.

Topps afhandling drejer sig imidlertid hverken om USA, Norge eller Sverige men om Danmark i tredverne, og Danmark havde ingen international likviditet. Hvad Danmark havde, var en stor hjemlig, meget rentefølsom investeringskomponent, der

ikke bidrog til landets eksport, nemlig boligbyggeriet. Det danske dilemma kunne sammenfattes således.

Statens budgetrestriktion siger, at et budgetunderskud må finansieres ved at forøge enten obligations- eller pengemængden. En forøgelse af obligationsmængden ville have forhøjet rentefoden direkte og derved have fortrængt rentefølsomt boligbyggeri – omtrent som i figur 1.

En forøgelse af pengemængden ville have medført samme resultat på en mere indirekte måde. Til en begyndelse ville rentefoden måske være uberørt – omtrent som i figur 2. Men budgetunderskuddet ville ikke have bidraget til eksporten og ville via multiplikatoren have stimuleret importen, ville altså have fremkaldt et importoverskud. Et sådant importoverskud ville ikke have kunnet finansieres: Danmark havde ingen international likviditet, og det internationale kapitalmarked var brudt sammen.

Også i en åben økonomi som Danmark er altså Topps forestilling om en rentefod, der til enhver tid er under pengeautoriteternes fulde kontrol og derfor kan udelades forestillings svaghed i en åben økonomi, end han var over dens svaghed i en lukket økonomi. Han beskriver kort det danske dilemma på side 19-20 og kommer tilbage til det i sin diskussion af Dich på side 158-160 og af Thorkil Kristensen på side 204. Sidstnævnte citeres endda:

... En Forcering af Investeringen kræver et øget Forbrug af Raastoffer og iøvrigt ogsaa af Færdigvarer, da Indtægterne vil stige. Jo mindre Landet er, des mere sikkert er det, at en betydelig Del af disse Varer maa hentes fra Udlandet, og der er ingen Sikkerhed for, at dette kan opvejes af en forøget Eksport. Man vil let genkende vort eget Land i dette lille Øjebliksbillede.

II. 7. Kjeld Philip

Et meget tidligt dansk bidrag, Philip (1942) foregreb meget af, hvad vi lærte efter Hansen. For det første, Topp side 213-217, var Philips udgangspunkt, at »enhver indbetaling til eller udbetaling fra staten ville påvirke borgernes kasse«. Her synes jeg, at man mellem linjerne læser statens budgetrestriktion. For det andet siger Topp, at »analysen gennemførtes som en dynamisk forløbsanalyse«. Her ser jeg Turnovskys »intrinsic dynamics« fremtvunget af statens budgetrestriktion. For det tredje siger Topp, at Philip nævnte »en arbejdsløshed ... tilstrækkelig stor til at gøre fagforeningerne tilbageholdende med lønkrav«. Her ser jeg, 16 år før Phillips, en Kjeld Philip-Phillipskurve. Endelig siger Topp for det fjerde, at Philip var klar over, at »borgerne efterhånden vil lære at spekulere imod skatteændringer og opbygge reserver til imødegåelse af finanspolitiske indgreb«. Her skimter jeg, 32 år før Barro, rationelle forventninger.

Som mine citater viser, er Topp fuldt klar over alle fire tidligere erkendelser. Men Topp savner en multiplifier og finder derfor Philip »uoverskuelig og uhåndterlig«.

III. Fyrrernes krigsøkonomi

III. 1. Pedersen-Pedersen-debatten

Debatten og uoverensstemmelsen mellem Jørgen Pedersen og Winding Pedersen drejede sig om årsagerne til og kuren mod inflation. Ens første indskydelse ville måske være at analysere debatten på grundlag af en model, som indeholdt alt, hvad vi har lært efter Hansen. En sådan model ville være dynamisk og have fire tilpasningsvariable, nemlig fysisk produkt, inflationsrate, nominalrente og realrente som for eksempel hos Brems (1983, kap. 6). Men en sådan model ville ikke passe på den danske økonomi 1940-1945 og tilsigtede heller ikke at gøre det. For at forstå krigstidens danske debat har Topp viseligt valgt et snævrere modelgrundlag, nemlig fire alternative »regimer«.

III. 2. De fire regimer

Topps fire regimer er:

- (1) Keynesiansk arbejdsløshed
- (2) Klassisk arbejdsløshed
- (3) Undertrykt inflation med konstant arbejdskraftudbud
- (4) Undertrykt inflation med forbrugsafhængigt arbejdskraftudbud

Er Topps fire regimer statiske eller dynamiske? De kan bedst beskrives som havende et iboende men uudnyttet dynamisk potentiel. Disputatsens første del nævnte ikke statens budgetrestriktion, men her i regimerne dukker den op som (1.6), (2.6), (3.6) og (4.6) og bringer forrige periodes penge- og obligationsmængder M_{-1} og B_{-1} ind i alle fire regimer. Fremdeles indeholder alle fire regimer en uskreven skattefunktion af formen $T = f(Y_{-1})$: før kildeskattens tid var et års skattebasis jo *forrige* års indkomst. Alt dette gør Topps fire regimer til systemer af første ordens differensligninger. Et sådant system tillader, nej fremtvinger, en bevægelse, hvis drivende kraft er de ikke-stationære penge- og obligationsmængder M og B og den ikke-stationære indkomst Y . Men Topp vil ikke give grønt lys for bevægelsen, og systemernes iboende dynamiske potentiel forbliver derfor uudnyttet. I stedet vælger Topp en énperiodeanalyse, i hvilken M_{-1} , B_{-1} and Y_{-1} opfattes som forudbestemte, altså eksogene størrelser.

Er Topps fire regimer ligevægts- eller uligevægtssystemer? Intetsteds er prisen, endsige dens vækstrate, en tilpasningsvariabel. Fyrrernes priskontrol berøvede prisen enhver mulighed for at virke som tilpasningsvariabel. Fyrrernes akutte materiale-mangel berøvede det fysiske produkt enhver mulighed for at virke som tilpasnings-

variabel. Der var og blev altså uligevægt, og det var ikke aktuel politik at skaffe den ud af verden: ingen ønskede en gentagelse af første verdenskrigs markedsclearing via uhæmmet inflation. Hvad der var aktuel politik var at lette presset på de regulerede priser, for eksempel ved at immobilisere likvide midler. Valget af kur måtte naturligvis afhænge af valget af diagnose – i Topps terminologi valget af regime. I sit vigtige afsnit på side 315-335 om »regimeidentifikation« forsøger Topp at identificere Jørgen Pedersens og Winding Pedersens valg af regimer. Lad os tage dem efter tur.

III. 3. Jørgen Pedersens regimevalg

Bag Jørgen Pedersens kritik af professorudvalget må have ligget, siger Topp, et regime af keynesiansk arbejdsløshed. Jeg er enig: for Jørgen Pedersen skabte efterspørgselen altid, også i 1940-1942 sit eget udbud. Passer en sådan forestilling på Danmark 1940-1942? Man brugte dengang udtrykket »lampeskærmsøkonomi«. Hvad man mente, var noget mikroøkonomisk: Nødvendighedsvarer var priskontrolleret og rationeret, og altså stod forbrugerne tilbage med uforbrugt købekraft. Denne købekraft ville så vende sig mod »lampeskærme«, d.v.s. ikke-nødvendighedsvarer, inferiøre importsubstitutter, tjenesteydelser etc., og ville derved beskæftige noget af den arbejdskraft, som materialemangelen havde gjort arbejdsløs. Der var kortsagt substitution mellem arbejdsintensive ikke-nødvendighedsvarer og ikke-arbejdsintensive nødvendighedsvarer. En sådan substitution var efterspørgselsfremkaldt. Hvis den var af væsentlig betydning, kunne arbejdsløsheden siges at være keynesiansk i den forstand, at efterspørgselen skaber sit eget udbud. Jørgen Pedersen havde i så fald ret, men argumentet er og bliver mikroøkonomisk og falder lidt udenfor keynesiansk makroøkonomi.

III. 4. Winding Pedersens regimevalg

Professorudvalget var mindre optaget af de tidlige krigsår 1940-1942 med deres lampeskærmsøkonomi end af den forværrede situation i 1943 og af udsigterne for resten af krigen.

Den danske økonomi i 1943-1945 befandt sig i en solid og langtrukken uligevægt. Det fysiske produkt var ikke længere efterspørgselsbestemt men bestemt af manglen på foderstoffer, kunstgødning, brændsel, smøreolie og alle slags råvarer. Flere og flere priser blev reguleret. Engang imellem gav de efter for presset: maksimalpriserne blev sat en tak op, som Topp nævner på side 253. Men først efter krigen kunne mængder og priser tøjle og genoptage deres rolle som tilpasningsvariable. I 1943 syntes krigen afslutning at være fjern, og dansk økonomi ville endnu i lang tid være fanget i sin solide og langtrukne uligevægt.

Hvad var så Winding Pedersens regimevalg? Ifølge Topp så han omkring 1943 et regimeskift. Indtil 1943 så han en klassisk arbejdsløshed. Her beskæftiger ifølge

ligning (2.9) foretagenderne så mange arbejdere, at den sidste arbejders realløn er lig med hans fysiske grænseprodukt. Foretagenderne beskæftiger med andre ord så mange arbejdere, som det betaler sig at beskæftige. Efter 1943 så Winding Pedersen undertrykt inflation. Her beskæftiger ifølge ligning (3.9) foretagenderne så mange arbejdere, som nu engang står til rådighed, men er afskåret fra at beskæftige så mange, som det egentlig ville kunne betale sig at beskæftige. Jeg er enig med Topp i denne tolkning af Winding Pedersen.

III. 5. Hvem kom sandheden nærmest?

Når Topp har slået fast, at som krigen gik sin gang, blev det danske regime mindre og mindre keynesiansk og mere og mere en undertrykt inflation, kan han fælde den dom, at professorudvalgets forestillinger kom sandheden nærmest.

Jeg finder Topps tolkning af både Jørgen Pedersen og Winding Pedersen rimelig og plausibel. Jeg finder nu også Topps matematiske appendiks i orden, så langt jeg kan følge det. Men Topps tekst gør ringe brug af hans appendiks. Fodtegnene i de partielle differentialkvotienter C_b og C_m er intetsteds defineret men må vel betyde de reale obligations- og pengemængder: $b = B/P$ og $m = M/P$. Mindst af alt huer mig den statiske spændetroje, hvori alle fire regimer er lagt. Vist var skattegrundlaget i Danmarks daværende skattesystem forriges års indkomst. I et mindre stramt indsnøret regime må vi insistere på, som Samuelson (1948: 143) gjorde, at »Congress ... can never legislate tax receipts. All it can do is legislate tax rates ...«

IV. Konklusion

Topp har undersøgt en vigtig gennembrudsperiode i vor tænkning, sådan som den afspejler sig i dansk videnskabelig og politisk debat. Hans styrke ligger i hans omhyggelige og fuldstændige rapport snarere end i hans teorigrundlag. Teorigrundlaget er måske en anelse provinsielt: Som alle teoriehistorikere er han fristet til at identificere sig selv med periodens teori. På denne teori har jeg prøvet på at anvende lidt bagklogskab.

Litteratur

- Blinder, A. S., and Solow, R. M. 1974. Analytical Foundations of Fiscal Policy. *The Economics of Public Finance* Washington, D.C.
- Brems, H. 1983. *Fiscal Theory*. Lexington, Mass.
- Brems, H. 1986. Fünfzig Jahre General Theory. *Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik* 201: 213-221.
- Christ, C. F. 1967. A Short-Run Aggregate-Demand Model of the Interdependence and Effects of Monetary and Fiscal Policies with Keynesian and Classical Interest Elasticities. *American Economic Review* 57: 434-443.
- Friedman, M. 1968. The Role of Monetary Policy. *American Economic Review*. 58: 1-17.

ligning (2.9) foretagenderne så mange arbejdere, at den sidste arbejders realløn er lig med hans fysiske grænseprodukt. Foretagenderne beskæftiger med andre ord så mange arbejdere, som det betaler sig at beskæftige. Efter 1943 så Winding Pedersen undertrykt inflation. Her beskæftiger ifølge ligning (3.9) foretagenderne så mange arbejdere, som nu engang står til rådighed, men er afskåret fra at beskæftige så mange, som det egentlig ville kunne betale sig at beskæftige. Jeg er enig med Topp i denne tolkning af Winding Pedersen.

III. 5. Hvem kom sandheden nærmest?

Når Topp har slået fast, at som krigen gik sin gang, blev det danske regime mindre og mindre keynesiansk og mere og mere en undertrykt inflation, kan han fælde den dom, at professorudvalgets forestillinger kom sandheden nærmest.

Jeg finder Topps tolkning af både Jørgen Pedersen og Winding Pedersen rimelig og plausibel. Jeg finder nu også Topps matematiske appendiks i orden, så langt jeg kan følge det. Men Topps tekst gør ringe brug af hans appendiks. Fodtegnene i de partielle differentialkvotienter C_b og C_m er intetsteds defineret men må vel betyde de reale obligations- og pengemængder: $b = B/P$ og $m = M/P$. Mindst af alt huer mig den statiske spændetroje, hvori alle fire regimer er lagt. Vist var skattegrundlaget i Danmarks daværende skattesystem forriges års indkomst. I et mindre stramt indsnøret regime må vi insistere på, som Samuelson (1948: 143) gjorde, at »Congress ... can never legislate tax receipts. All it can do is legislate tax rates ...«

IV. Konklusion

Topp har undersøgt en vigtig gennembrudsperiode i vor tænkning, sådan som den afspejler sig i dansk videnskabelig og politisk debat. Hans styrke ligger i hans omhyggelige og fuldstændige rapport snarere end i hans teorigrundlag. Teorigrundlaget er måske en anelse provinsielt: Som alle teoriehistorikere er han fristet til at identificere sig selv med periodens teori. På denne teori har jeg prøvet på at anvende lidt bagklogskab.

Litteratur

- Blinder, A. S., and Solow, R. M. 1974. Analytical Foundations of Fiscal Policy. *The Economics of Public Finance* Washington, D.C.
- Brems, H. 1983. *Fiscal Theory*. Lexington, Mass.
- Brems, H. 1986. Fünfzig Jahre General Theory. *Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik* 201: 213-221.
- Christ, C. F. 1967. A Short-Run Aggregate-Demand Model of the Interdependence and Effects of Monetary and Fiscal Policies with Keynesian and Classical Interest Elasticities. *American Economic Review* 57: 434-443.
- Friedman, M. 1968. The Role of Monetary Policy. *American Economic Review*. 58: 1-17.

- Hansen, A. H. 1941. *Fiscal Policy and Business Cycles*. New York.
- Hansen, A.H. 1949. *Monetary Theory and Fiscal Policy*. New York.
- Hansen, A.H. 1953. *A Guide to Keynes*. New York.
- Hansen, B. 1955. *Finanspolitikens ekonomiska teori*. Stockholm.
- Keynes, J. M. 1936. *The General Theory of Employment, Interest, and Money*. London.
- Lauderdale, J. M. 1804. *An Inquiry into the Nature and Origin of Public Wealth and into the Means and Causes of its Increase*. Edinburgh and London.
- Ohlin, B. 1934. *Penningpolitik, offentliga arbeten, subventioner och tullar som medel mot arbetslöshet - bidrag till expansionens teori*. Stockholm.
- Ott, D. J. and Ott, A. 1965. Budget Balance and Equilibrium Income. *Journal of Finance* 20: 71-77.
- Patinkin, D. 1976. Keynes' Monetary Thought: A Study of Its Development. *History of Political Economy* 8: 1-150.
- Pedersen, J. 1937. Einige Probleme der Finanzwissenschaft. *Weltwirtschaftliches Archiv* 45: 467-492.
- Phelps, E. S. 1970. Money Wage Dynamics and Labor Market Equilibrium. in E. S. Phelps (ed.), *The Microeconomic Foundations of Employment and Inflation Theory*. New York.
- Philip, K. 1942. *Bidrag til Læren om Forbindelsen mellem det offentlige Finanspolitik og den økonomiske Aktivitet*. København.
- Phillips, A. W. 1958. The Relation between Unemployment, and the Rate of Change of Money Wage Rates in the United Kingdom, 1861-1957. *Economica*. 25: 283-299.
- Samuelson, P. A. 1948. The Simple Mathematics of Income Determination. *Income, Employment and Public Policy: Essays in Honor of Alvin H. Hansen*. New York.
- Samuelson, P.A. 1976. Alvin Hansen as a Creative Economic Theorist, *Quarterly Journal of Economics* 90: 24-31.
- Tobin, J., and Buitter, W. 1976. Long-Run Effects of Fiscal and Monetary Policy on Aggregate Demand, J. L. Stein (ed.), *Monetarism. Studies in Monetary Economics 1*. Amsterdam.
- Topp, N.-H. 1987. *Udviklingen i de finanspolitiske ideer i Danmark 1930-1945*. København.
- Turnovsky, S. J. 1977. *Macroeconomic Analysis and Stabilization Policy*. Cambridge.